

זבחים מא

משה שווערד

ספר ויקרא פרק ד

(כ) ועשה לפר כאשר עשה לפר החטאת כן יעשה לו וכפר עליהם הכהן ונסלח להם:

ספר במדבר פרק טו

(כה) וכפר הכהן על כל עדת בני ישראל ונסלח להם כי שגגה הוא והם הביאו את קרבנם אשה ליהוה וחטאתם לפני יהוה על שגגתם:

1. תוספות מסכת זבחים דף מא עמוד א ד"ה וקשיא היכי

וקשיא היכי אתי שער יוה"כ משעירי עבודת כוכבים ופר העלם מה להנך שכן מכפרין על מצוה ידועה - ועוד שכתוב בספרים מפר יוה"כ משעירי עבודת כוכבים ועל זה קשה היכי אתי בק"ו ראשון פר יוה"כ משעיר יוה"כ לאת בדם וטבילה הלא שער יוה"כ גופיה לא קמה לו לאת בדם וטבילה בק"ו אחרון אלא מפר יוה"כ והוא גופיה מנא ליה ונראה לפרש ק"ו ראשון כמו רש"י ומה במקום שלא הושוו קרבן לקרבן פר העלם ושער יוה"כ הושוו מעשים למעשים למאי דכתיב בהו השתא לא קאמר דהושוו לאת בדם וטבילה דאכתי לא קמה לו בשער יוה"כ אלא הושוו שניהם על הפרכת ועל מזבח הזהב מקום שהושוו קרבן לקרבן אינו דין שיושוו למאי דכתיב בהו אפילו לאת בדם וטבילה וכן הוי ק"ו דשער יוה"כ וצריך לדקדק אי שייך למימר דיו בהאי ק"ו דמה בפר העלם לא הוי את בדם וטבילה אלא בשבע הזאות אף פר יוה"כ כן אבל הזאה שמינית לא ולהאי פירושא אתי שפיר דרבי חולק על קל וחומר זה שאינו פשוט דתחילת דינו דפר העלם דבר ושער יוה"כ בק"ו ראשון דהושוו מעשים למעשים לא הוי מאת בדם וטבילה ולא תיקשי לרבי שער יוה"כ מנא ליה את בדם וטבילה כיון דלית ליה האי קל וחומר כיון דלרבי כתיב לפר [למידרש ביה] פר יוה"כ לאת בדם וטבילה א"כ אתיא ליה שער יוה"כ בק"ו גמור מפר יוה"כ משעירי עבודת כוכבים דלא הושווה קרבן לקרבן והושוו מעשים למעשים לאת בדם וטבילה כל שכן שער יוה"כ משעירי (עבודת כוכבים ושעירי) יוה"כ ע"כ, ברוך.

איזהו מקומן מסכת זבחים דף מא עמוד א

ד"ה וקשיא (והד"א) - היכי אתי שער יוה"כ פ משעירי עכו"ם ופר העלם - רש"י יליף מפר העלם ושער יוה"כ פ לפי שאינו ק"ו גמור אלא גילוי מילתא, אבל לתוס' א"א לומר כן לפי דלשיטתו הוי ק"ו גמור וא"א ללמוד שער יוה"כ פ משעיר יוה"כ פ - עי' ח"נ.

שטמ"ק אות ב' השמטות

ושער יוה"כ כן ולא מיפך ק"ה דמ"ם ילפינן מק"ה דפרכת ור' דקנות לאת בדם וטבילה וי"ל מה התם כפ' העלם ושעירי ע"ו לא חלקת בכל הווייתו לאת בדם וטבילה אף ב"ה [לא תחלק בכל הווייתו]

יד בנימין

בא"ד וצריך לדקדק אי שייך למימר דיו בהאי ק"ו דמה בפר העלם לא הוי את בדם וטבילה אלא בשבע וכו' עכ"ל. נ"צ עי' שטמ"ק אות כ"ד שתי' דהכא לא אמרי' דיו כיון דאין ק"ו זה נא לרבות דבר חדש כי אם לפרש דין העבודות שיעשה בזה נאותו ענין שעושה בזה כו' עיי"ש.

2. שערים מצויינים בהלכה

דף מא : תנאי היא תנא דבי רב מרבי הכי. פירש"י כל ת"ר קרי תנא דבי רב כו'. ובמסורת הש"ס הגיה דצ"ל כל ת"כ כו'. ועי' ברש"י במס' חולין (סו.) דתנא דבי רב קרי לברייתא קמיתא ששנויה בתורת כהנים דמיקרי ספרא דבי רב שהיה שגור בפי כולם, אבל ברייתא דתנא דבי ר' ישמעאל לא היתה שגורה אלא בפי תלמידיו. [ובמאירי שם דברייתא זו אינה של ר' חייא אלא בתו"כ, והיינו דקרי ליה תנא דבי רב שהרי רב חיבר ספרא וספרי, וכן בהקדמת הרמב"ם ליד החזקה כ' דרב חיבר ספרא וספרי להודיע המשנה, ועי' בגמ' ברכות יא.: וב"ב קכד.: אך י"א דרש"י הנ"ל חולק ע"ז, עי' נוב"י תנינא אר"ח סי' פז, ויד מלאכי סוף כלל רנז, וע"ע בשו"ג מער' ס אות נב, ובהקדמת המלבי"ם, וע"ע בדברינו במס' סנהדרין פו. ד"ה סתם]. ובספר הכריתות (לשון למודים ש"ג ח"ה סי' עד) כתב, שכל תנו רבנן או תניא ממנה אתה למד שהוא בתורת כהנים.

ועי' בשטמ"ק למס' ב"ק (י: ד"ה ולימא) בשם תוס' שאנץ, דברייתא שנשנית בתנו רבנן ידוע לכל כמו משנה. וכ"ה בשטמ"ק למס' כתובות (ז:) משמו, דכל ברייתא דמתאמרא בתלמוד בלשון ת"ר היתה שגורה בפי האמוראים כמו המשניות. [ועי' בפמ"ג א"א רס"י צב, דבעלי הכללים כתבו דת"ר הוא כמו משנה]. ועי' בתשו' הרמ"ע מפאנו (סי' כה) וביד מלאכי (סי' תרנח) באריכות. [ואגב יש לציין למש"כ בספר חסידים (סי' שסז) שחכמים הראשונים לא היו מניחים שמם בספריהם, כגון מה"ס תורת כהנים ומכילתא כו'. לא כתבו בספריהם אני פלוני בן פלוני חיברתי ספר זה, כדי שלא יהנה בעוה"ז ויפגום שכו' לעוה"ב כו', והאריך בזה החיד"א בשם הגדולים (מער' ספרים, ספר הזכונות) לדון אודות מש"כ בפנים מאירות (הקדמה) אי נכון שלא לכתוב מי המחבר, מטעם דאז לא יהיו שפתותיו דוכבות בקבר, והחיד"א מסיק לחלק דבזמנינו יש להזכיר שמו על ספריו, ומי שאינו עושה כן הוא רמות רוחא, עי"ש טעמיו. וע"ע בהקדמת ייטב לב, וכדברי יואל (פ' חיי שרה) משי"כ בזה, ואכמ"ל].

3. מהרש"א על זבחים דף מא/ב

גמ' משל למלך בשר ודם שכעס על אוהבו כו'. פירש רש"י על אוהבו צבור ומיעט בסרחונו קיצר בדברים עכ"ל בהך משל ה"ל צבור למעליותא לגבי כהן משיח ולא כן באידך משל למלך ב"ו שסרחה וכו' דהוי ליה גריעותא לצבורא דכביכול אין כאן קדושה כפי' רש"י והוא דחוק ונראה לפרש דהכי נמי הכא בהאי משל למעליותא דכהן המשיח קאמר דהוא אוהבו של מלך שהוא משרת ה' וכו' נאמר ואת הקדוש והקריב אליו וקאמר דמיעט בסרחונו ומפני שחביב קבלת קרבנו לה' הזכיר שקרבנו מהודר בב' כליות והיותרת למעט סרחונו ובאידך משל נמי נאמר בו פרכת הקדש כי מתוך חבתו נשאר בקדושתו משא"כ בצבור שהם אינם רק פמליא וחיל שלו כשחטאו נגדו חללו קדושתן אליו וק"ל:

• תורה תמימה ויקרא פרק ד פסוק ט (פרשת ויקרא) [זבחים מ"א ב']:

ואת שתי הכליות - תנא דבי ר' ישמעאל, מפני מה נאמרו יותרת ושתי הכליות בפר כהן משיח ולא נאמרו בפר העלם דבר של צבור (פ' י"ט), משל למלך בשר ודם שזעם על אוהבו ומיעט בסרחונו מפני חיבתו (לה)

• תורה תמימה הערות ויקרא פרק ד הערה לה

(לה) פירש"י מפני חיבת הצבור קיצר בדברים, וכתב מהרש"א וז"ל, בהך פירושא הוי צבור למעליותא לגבי כהן משיח וכו', וזה דוחק. ונראה לפרש דהאי משל למעליותא דכהן משיח קאמר דהוא אוהבו של מלך שהוא משרת ה' וקאמר דמיעט בסרחונו, ומפני שחביב קבלת קרבנו לה' הזכיר שקרבנו מהודר ביותרת ושתי הכליות למעט סרחונו וכו', עכ"ל. ואפשר להביא ראיה מכרחת לפי' זה ממ"ש בריש ע"ז ב' ב' מלך וצבור באים לדין מלך נכנס תחלה מקמי דליפוש חרון אף, כלומר קודם שיבא חרון אף של הקדוש ברוך הוא מפני פשעי צבור שמא יפרע מן המלך כל סרחניה מפני החרון, אלמא דהמלך מעלתו וזכותו יותר משל צבור, וגם לפי' זה תתאמת אגדה זו לאגדה דלעיל בפסוק ו' בדרשה את פני פרוכת הקודש, יעו"ש, וכן יש לדייק זה ממ"ש בהוריות י"ב ב' דפר כהן משיח קודם לפר העדה מפני שהוא מקודש יותר, ואין להאריך עוד:

4. בן יהוידע על זבחים דף מא/ב

ואם רובה סרחה אין פמליא שלו מתקיימת. אע"ג דקרי לצבור אוהבו של מלך, הנה סילוק הקדושה מן הפרוכת גם זה הוא שבחו של צבור, משל למלך שגזר שכל מי שעובר על דבר פלוני יביא כך וכך קנס לבית המלך החדרה, וכאשר עבר אוהבו על אותו דבר והוכרח להביא הקנס לפנים החדרה יצא המלך מן החדר כדי שלא יתבייש אוהבו ממנו כשמביאו לפניו. ועיין מהרש"א ז"ל:

5. מרומי שדה מסכת זבחים דף מא עמוד ב

ומיעט בסרחונו. ר"ל דהבאת יותרת וכליות שהם בשר ולא חלב, ללמד שהכליות יועצות לחטא, משו"ה בא לכלל שגגה בחיוב כרת. וכן יותרת הכבד שורש התאווה. ומשו"ה מיעט לפרש בציבור לאהבתם יותר מאהבת כה"ג בעצמו, כמבואר ביומא דף נ"ב א' חביבין ישראל שלא הצריכן הכתוב לשליח, ופירש"י הילכך חביב הוא שלוחן כו'. הרי דחביבות כה"ג הוא מטעם חביבות משלחן, ולא כמהרש"א א' בחזא"ג כאן. והא שדקדק מהא דבסמוך אם רובה סרחה כו', היא הנותנת מחביבות ישראל. ואם גם הכלל סרחה שוב אין קדושה כו'. משא"כ אם כה"ג לבדו סרחה, יש אחר שראוי לכה"ג:

6. שערים מצויינים בהלכה

והבאר בשדה (ויקרא שם) מדקדק, מה סרחון יש בהזכרת יותרת והכליות, והסרחון האמיתי שהוא החטא כבר הזכירו, ועשו א' מכל מצות ה' וכו' ואשמו, ומפרש דעיקר סרחונם היינו שטעו בהוראה והורו היתר בדבר האסור, הגם שאין הקב"ה מביא תקלה אפי' ע"י בהמתן של צדיקים, וכש"כ צדיקים עצמן, ואיך באו לידי תקלה, אלא צ"ל שהם גרמו לעצמן שבאו לכלל כעס ולזה באו לכלל טעות נכדמצינו ברש"י עה"ת מטות לא-כא, לגבי משרע"ה, ומקורו מספרי שם סר"פ קנו, ועי' בגמ' לקמן קא"י, ולזה לא הזכיר יותרת הכבד שממנו בא הכעס, והכליות שהן היועצות, כדי למעט בסרחונם שע"י הכבד שכעסו ניטלה מהם עצת הכליות ונסתכלה עצתם וחטאו.

7. שערים מצויינים בהלכה

✓ איתא במדרש (ויק"ר פ"י) ויעש אהרן את העגל, אמר מוטב יתלה הסרחון בי ולא בהם, א"ל הקב"ה הואיל וכך עשית לא תזיז מן הפלטין שלי כו', ופי' בישמח משה (שמיני ד"ה עור ביאור) בשם ברית שלום, דלכאורה מאי מעליותא הוא שיתלה הסרחון בו ולא בהם, אלא שכוונתו היה עפ"י הגמ' כאן דאם רובן סרחו אין פמליא שלו קיימת, משא"כ אם הסרחון יהיה בו שהוא יחיד אין קדושתו מסתלקת כו' עי"ש. וע"ע ביש"מ (שמות ד"ה של נעליך) מה שפי' עפ"י הגמ' כאן.

8. שערים מצויינים בהלכה

משום דלשון שתיקה לא שייך אלא אדיבור ולא
אמחשבה, דאי במחשבה לחוד ה"ל למימר
והלבונה סתמא. [ויש לפרש משום דהלשון בשתיקה
משמע דאפי' אם חישוב בלבו לא הוי מחשבה, כיון ששחק
ולא הוציא בפיו]. ועי' מה שפירש בטהרת הקדש.
ועי' בחי' הגרי"ז (מנחות טו.). ועי' בשטמ"ק (אות
טו) ובגליון הש"ס לעיל (ב. ד"ה בתוס'), אבל דעת
הרמב"ם (מע"ק פ"ד ה"ד) דגם מחשבה בלבד
פוסלת. [ועי' בטושו"ע יו"ד רס"י רע"א, וס"י רע"ד]. ועי'
מש"כ לעיל (ב. ד"ה שנוכח, ד. ד"ה מחשבה).

כגון שנתן את הקומץ במחשבה. עי' בפרש"י
דכל מחשבה דקדשים מוציא בפה.
[ובשפ"א כ' דודאי מכאן משמע הכי כו']. ומפרש
בתוספת קדושה הא דכתב רש"י דבר זה הכא,

9. שפת אמת על מנחות דף טז/א

במשנה וחכ"א אין בו כרת עד שיפגל בכל המתיר. וצ"ע הלשון אין בו כרת כיון דכשר הוא מה"ת רק מדרבנן
פסול משום גזירה כדלעיל דהאיסור לפגל מדכתיב כל דבר רע דיבור רע [כמ"ש רש"י פ' שופטים בשם ספרי]
זה שייך אפי' בחצי מתיר והגם דהכרת היא על האכילה מ"מ כיון דאיכא לאו בהאי פיגול שייך אין בו כרת:

10. שפת אמת על זבחים דף מא/ב

בגמ' אר"ל כו' קסבר העושה ע"ד ראשונה עושה ממאי כו'. נראה דר"ל עצמו אמר ראי' זו דאי ר"ל קאמר סתמא
מנ"ל להגמ' דר"ל דוקא קאמר דפיגל בראשון ושני בשתיקה די"ל ה"ה ראשון בשתיקה ושני במחשבה דג"כ
שייך לומר הוכיח סופו על תחילתו ור"ל נקט העושה ע"ד ראשונה. וכמו כן י"ל הוכיח סופו ע"ת כדאמר סתמא
דגמ' בריש מכילתין ב' סברות אלו ולא אתי ר"ל לאפוקי רק אם פי' בא' בהדיא שיעשנו בזמנו וא"כ לא יהי' על
ר"ל הני קושיות דמסיק הגמ' אח"כ בקושיא ולכן נראה דר"ל עצמו אמר ממאי:

11. שערים מצויינים בהלכה

כל העושה על דעת ראשונה הוא עושה. הקשה
בקרן אורה בריש מסכתין (ב:) דבגמ' שם
אמרינן על דעת ראשונה הוא עושה לכו"ע,
והרי הכא נחלקו בזה תנאים, וכבר הארכנו
בנידון זה לעיל (שם ד"ה כל העושה) באריכות
גדול, ובהסתעף מזה, ועי"ש עוד שהבאנו
דמסוגיא דהכא מוכח שגם בהרבה קרבנות
אמרי' כן, ולאו דוקא בקרבן אחד, עי"ש כמה
נפק"מ לדינא.

• קרן אורה על מסכת זבחים דף ב/ב

גמרא טעמא דאמר לשם פסח ולשם שלמים כו'. מלישנא דהש"ס משמע דבעינן דווקא דיבור
וכמש"כ התוס' ז"ל בכמה דוכתי (עמוד א' סוד"ה כל הזבחים). אבל מחשבה לחוד שלא לשמו
הוי כסתמא. וא"כ היכי דחי הש"ס דילמא משום דכל העושה על דעת ראשונה הוא עושה הא
יודע בעצמו שחישב לשם שלמים ג"כ ולא עשה על דעתו הראשונה. ועי' דהכי קאמר כל העושה
ע"ד ראשונה הוא עושה. וסגי במחשבת לשמו בתחילת המעשה ואין צריך לחשוב בכל המעשה.
ומישו"ה אפילו חישב שלא לשמו בסוף המעשה לא איכפת לן כיון שעשה כדין דבתחילת המעשה
אמר לשמו. ...

• **קרבן אורה על מסכת זבחים דף ב/ב**

... ולקמן (דף מב, א) ובמנחות (דף יז) [טז, א] פליגי נמי בהך אי אמרינן כל העושה ע"ד הראשונה הוא עושה. וי"ל דדווקא במחשבה דאיסורא הוא דפליגי אבל מחשבה דהתירא אפשר כ"ע מודו דאמרינן ע"ד ראשונה הוא עושה. ועי' תוס' פסחים (דף ס, א) בד"ה אי בב' עבודות שכתבו לומר הוכיח סופו על תחילתו ג"כ במחשבה דאיסורא וזה מוכח לקמן שם ובמנחות שם דלא אמרינן הוכיח סופו על תחילתו במחשבה דאיסורא ודו"ק. ועי' בחולין (דף לט ע"ב) דחיישינן התם לומר הוכיח סופו על תחילתו אפילו במחשבה דאיסורא ובב' עבודות ויתבאר לקמן בזה בס"ד:

12. שפת אמת על מנחות דף טז/ב

ובאמת בעיקר הענין דע"ד הראשונה הוא עושה קשה לי דנשיילי' אם כוון לפגל דלמה לא יהא נאמן כיוון דבידו הוא ואי נימא דמיירי באמת שנתכוין לפגל רק בזה פליגי רב ושמואל דאי ע"ד הראשונה הוא עושה הוא אומדנא דמוכח והוי דברים שבלב דברים ולשמואל הוי דברים שבלב בלא אומדנא ואינם דברים. א"כ מאי מקשה הגמ' על רב מכל הני ברייתות שמא מיירי הכא שאמר שלא נתכוין בשני' לפגל. א"ו דאפי' בכה"ג סובר רב דע"ד הראשונה הוא עושה וקשה הטעם. וגם א"א לומר כעין דאמר' זבחים סתמא כשרים דלשמן קאי היינו אפי' לא נתכוין כלל כמו כן בפיגול כיון דע"ד הראשונה הוא עושה אפי' לא נתכוין באמת כלום סתמא לשם זה קאי והוי פיגול. ז"א מלבד דאין זה סברא כלל לעשותו פיגול בלי מחשבה רק דא"א לומר כן דא"כ מאי משני רבא ור"א דשתק בא' מהם ופיגל בשני' או בשלישית דמ"מ כיון דשני' ה' בשתיקה אע"ג דלא נתכוין כלל פיגול היא ומה מהני גילוי דעת דשלישית לבטל הפיגול דסתם שבשני' וצ"ע בכל זה:

• **הגרי"ז על מסכת מנחות דף טז/א**

שם, בגמרא אמר רב מחלוקת שנתן את הקומץ וכו' דברי הכל פיגול שכל העושה על דעת ראשונה הוא עושה, והנה הכא איירי בחשב על השירים ובזה שפיר אמרינן דכיון דהדין הוא שעושה על דעת ראשונה הוי כאילו חשב כן גם בלבונה אבל אם חשב בשעת קמיצה להקטיר כזית קומץ למחר [היינו לדעת הרמב"ם בהלכות פסוה"מ (פט"ז הל"ז)] דגם קמיצה הויא חצי מתיר] א"כ בשעת ליקוט לבונה אמרינן דמדין על דעת ראשונה עושה הוי כאילו חשב גם בלבונה אותה המחשבה וא"כ הרי אין מתיר מפגל מתיר, וזה ליכא למימר דמדין עושה ע"ד ראשונה הוי כאילו חשב מחשבה אחרת של פיגול דהלא **הא דאמרינן ע"ד ראשונה עושה זהו "דין" ולא אומדנא דדעתו כן, ואפילו יאמר בפירוש דאינו מחשב כן לא מהני, אלא דהדין הוא שעושה על דעת ראשונה** אם כן לא נאמר זה כי אם על אותה מחשבה ולא על מחשבה אחרת, אמנם לפי"ז צ"ע הא דפריך מברייתא דפיגול בין בראשונה בין בשניה וכו' הא לקמן (בע"ב) מוקמינן להך ברייתא בד' פרים וא"כ מאי פריך מכאן על דין ע"ד ראשונה הוא עושה מפר אחד לשני לכאורה לא שייך לומר על דעת הראשונה עושה, ואפילו רבא דמוקי להך ברייתא בפר אחד לקמן מ"מ הא הוי מצי שפיר לדחויי הכא דמיירי בד' פרים וא"כ מאי פריך הגמ' מהך ברייתא לרב וצ"ע, וכן מפר על השעיר ודאי קשה לומר על דעת ראשונה עושה, וצ"ע:

והנה הגרע"א בריש זבחים (דף ב' ע"ב) ציין בכמה מקומות ע"ד ראשונה לענין לשמה בס"ת ולענין שבת ע"ש, והנה בכל הנך דוכתא משמע דליכא פלוגתא וכו' ע"ע מודו דעל דעת הראשונה הוא עושה ומ"ש הכא דפליגי, ונראה הטעם בזה משום דהכא בעינן מחשבה הפוסלת ולכך לא סגי בזה שעושה על דעת ראשונה דמ"מ לא חשב מחשבת פיגול ואין כאן מחשבה הפוסלת, **אבל בדין לשמה בספר תורה** וכ"ש לענין שבת **התם לא הוי דין "מחשבה" אלא דבעינן שהמעשה שלו יעשה לשמה, וזהו עיקר דין לשמה שהדבר ייעשה לשמה ואפילו אם לא אמרינן סתמא לשמה מ"מ לא בעינן דין מחשבה רק שיעשה הדבר לשמה, וכ"ש לענין שבת שמוציא על דעת להצניע** ודאי דהוי הדין כן, ולכך מהני בהו ע"ד ראשונה, **אבל בפיגול עיקר דינא הוא דהויא מחשבה הפוסלת ולא משום שעושה כן המעשה על דעת לאכול חוץ לזמנו אלא דהדין הוא דמחשבה כזו פוסלת ולכן לא הוי פיגול בעושה ע"ד ראשונה כיון דאין כאן מחשבה הפוסלת דלא יחשב כתיב:**

והנה בזבחים (דף מ"א ע"ב) כתב רש"י (בד"ה כגון) על הא דאמרינן התם דרבנן סברי לא אמרינן ע"ד ראשונה עושה, דכל מחשבה בקדשים מוציא בפה הוא ע"ש, ונראה דדין הוצאה בפה לא שייך אלא היכא דבעינן דין "מחשבה", ולזה כתב רש"י דכיון דבמחשבה דקדשים אית בהו דין אמירה והוצאה בפה א"כ מוכח מזה דיש כאן דין "מחשבה" הפוסלת דאם היה הדין בקדשים דבעינן רק שיעשה המעשה ע"ד זה ולא היה בהו דין פסול מחשבה לא היה שייך על זה דין של הוצאה בפה, וכיון דאית בהו דין הוצאה בפה ע"כ דהויא מחשבה הפוסלת, ומשום"ה פליגי רבנן וסברי דלא אמרינן על דעת ראשונה עושה, וזהו כוונת רש"י דכתב להך דכל מחשבה דקדשים הוצאה בפה הוא לטעמא דרבנן דקסברי דלא אמרינן בקדשים על דעת ראשונה, ולפי"ז לענין לשמה בס"ת ובשאר דינים אף דלא אמרינן בהן סתמא לשמה מ"מ מוכח מרש"י דלא בעי הוצאה בפה וסגי במחשבה שעושה על דעת לשמה, ויש בזה מחלוקת בראשונים אם בלשמה דבכל מקום בעינן הוצאה בפה, ולפי המבואר יהיה ראייה מרש"י דבכל מקום לא בעינן הוצאה בפה, ודוקא לענין פסול מחשבה דפיגול ושלא לשמה בקדשים אית בהו הך דינא דבעינן הוצאה בפה, [א"ה, ע"ע בחידושי הגרי"ז זבחים דף ב' ע"א מש"כ בזה]:

13. רש"י על זבחים דף מא/ב

כגון שנתן את הקומץ במחשבה - תחילה ואחר כך הלבונה בשתיקה וה"ה אם נתן לבונה במחשבה תחילה ואחר כך קומץ בשתיקה וטעמא משום דעל דעת ראשונה עשה ונמצא מפגל בכל המתיר ורבנן סברי על דעת ראשונה לא אמרינן אלא אם כן אמר אף בשני וכל מחשבה דקדשים מוציא בפה הוא אבל ראשונה בשתיקה ושניה במחשבה דאין כאן אלא מחשבת חצי מתיר [מודה ר"מ] דלא פיגל אלא פסל:

14. מרומי שדה מסכת זבחים דף מא עמוד ב

רש"י. ד"ה כגון כו' וכל מחשבה דקדשים מוציא בפה הוא. תמוה לי מאי שייטיה דכלל זה לכאן ומקומה בתחלת מכילתין. אבל נראה שבא רבינו ליישב כאן קושיא, דלפי הנראה מסוגיא דלעיל ד' ב' ב', פשיטא דאמרינן על דעת הראשונה הוא עושה, והרי רבנן פליגי עלה. ואפילו להמסקנא דלא כר"ל, מכ"מ רבנן פליגי אפילו במחשב בראשונה, וכדדחי הש"ס במנחות דף ט"ז א' הא דרב. וא"כ לכו"ע לא אמרינן על דעת הראשונה הוא עושה. ואין ליישב דהתם עבד כדין, והכא עושה עבירה משום"ה לא אמרינן שעל דעת הראשונה הוא עבד. דהא תינה במזיד, אבל בשוגג דפיגולן פיגול וכדאי' במנחות דף מ"ט א', ולחד מ"ד מיירי בטועה והרי סבור דעביד כדין. משום"ה יישוב רבינו דהתם אפילו אי נימא דלא כרבא ובעינן לחשוב לשמה, מכ"מ ודאי סגי במחשבה שהרי עוסק בענין, וכדאי' בקדושין דף ו' היה מדבר עם אשה על עסקי גיטה וקדושה ונתן לה גיטה וקידושה ולא פירש ר' יוסי אומר דין, והכי פסיק הש"ס שם הלכה כר' יוסי. ומשום"ה מהני במה שע"ד הראשונה הוא עושה. אבל במפגל ואינו עוסק בענין דמחשב, ודאי בעי דיבור דדברים שבלב אינם דברים. ומשום"ה ס"ל לרבנן דלא מהני במה שע"ד הראשונה הוא עבד, דמכ"מ אינה אלא מחשבה:

ולא תקשה מהא דאי' בפסחים דף ס"ג א' כגון שגמר בלבו לתרווייהו בין למולין בין לערלים והוציא בפיו לערלים כו', ודייק רש"י ותוס' שם דכל מחשבה דקדשים מוציא בפיו הוא. והרי מחשבת מולין דכדן הוא, וג"כ משמע דבעינן שיאמר בפיו, דאי איתא הרי במולין דחישב דמי כמו שאמר. ולא קשה מידי, חדא די"ל דרבא לטעמיה שם ד' ס' ב' דקאמר אלא הכא סתמא לאוכליו קאי, דילמא מימשכי הני כו'. וכן לענין מולים וערלים ע"כ צ"ל הכי. וא"כ בעינן דיבור להוציא מדבור ערלים, ורק באינו אומר כלל כשר, שהרי אינו גרע ממחשב לשתייהם. ויותר נראה דאפילו אם הוי הדין לאוכליו ושלא לאוכליו פסול, והרי סתמא אינו לאוכליו משום דילמא מימשכי הני כו', מ"מ סגי במחשבת לאוכליו בלבד, שהרי מכ"מ הוא עוסק בענין אוכלים אלו. אלא דה"ק רבא דמכ"מ בעי מחשבה לאוכליו ולא סגי בסתמא לחוד, וכיון דבעי מחשבה אתי דיבור ומפיק מידי מחשבה. וה"נ בדף ס"ג שם דמה שחשב למולין לא מהני לגרע דיבור לערלים לחוד:

ונחזור לענין, דבזה מתיישב קושיתם של רש"י ותוס' בגיטין שהבאתי לעיל דף ב' ב'. דודאי תליא בדר' יהודה ור' יוסי, דלר' יהודה בעינן שיפרש הסופר שכותב לשמו כו'. וא"כ לא אמרינן על דעת הראשונה הוא עושה. ומשום"ה בעי רש"י רפ"ב ליישב המשנה לכו"ע, והרי רב אשי מוקי משנתנו כר"י כדאי' לעיל שם דף ד' א'. אבל אנן קיי"ל כר' יוסי, ובודאי אמרינן על דעת הראשונה הוא עושה:

15. שערים מצויינים בהלכה

אין מפגלין בחצי מתיר. כתבו התוס' (ד"ה ממאי) דבכוליה גמרא משמע דאע"ג דאין מפגלין בחצי מתיר, פסול מיהא הוי, ועי"ש שזה מדרכנן דאיכא למיגזר וכו'. אבל מפרש"י לעיל (לו: ד"ה לפיכך) שכתב ואם נתן כולן כתקנן בשתיקה, ואחת שלא כתקנה כו' פסול שלא ניתר בראשונות, ואין בו כרת כו' דקסבר אין מפגלין בחצי מתיר. משמע מלשונו דהוא פסול דאורייתא.

16. שערים מצויינים בהלכה

אין מפגלין בחצי מתיר. כתב באור שמח (פסוה"מ פט"ז) שבכל מקום דמיירי על פיגול בחצי מתיר אינו אלא בפיגול ובמחשבה שלא בזמנו, אבל במחשבת שלא לשמו לא נזכר, ומפרש דמחשבת פיגול ונותר תלאת התורה באם האכל יאכל, שמחשבתו לאכילת אדם או אכילת מזבח, ועבודות השחיטה והזריקה מתרת הקרבן לאכילת אדם או מזבח, ולכן צריך שיפגל בכל המתיר דוקא, משא"כ במחשבת שלא לשמה דאינו תלוי באכילה רק במחשבת העבודה אינו כלום דלא שייך דבר למתיר, ולכן פסול גם בחצי מתיר עי"ש. והובא

בשו"ת אחיעזר (ח"ג סי' נא-ג), ועי"ש שהביא ראייה לדבריו. אכן החזו"א (קמא סכ"ז סק"כ) ס"ל דגם בשלא לשמה אמרינן אין מפגלין בחצי מתיר, והמנחא"ב לעיל (עמ' פט) הביא גם מש"כ החזו"א (סי' יב-ה) דאם פיגל בשחיטה ואח"כ חשב בחצי מתיר מחשבה שלא לשמה אין מוציא מידי פיגול, כיון דנפסל רק מדרכנן. ועי' בקה"י (מנחות סי' א סק"א).

17. חידושי בתרא

תקעא) מא: ותדר"י מפני מה נאמרה פרוכת הקדש בפר כהן משיח ולא נאמר בפר העלם דבר של צבור כו'. הובא מהג"ר זלמן מילוזין ז"ל דפר כהן משיח שייך רק בכהן שמשוח בשמן המשחה, וזה רק כשהיה הארון דכשנגזו הארון גגנו שמן המשחה והי' רק כהן מרובה בגדים, וא"כ בפר כהן משיח כתב פרוכת הקודש דהיינו פרוכת של הארון, דרק אז שייך קרבן זו, משא"כ פר הע"ד שייך בלי ארון, גם היכא דהוי פרוכת סתמא עכ"ד, ומובא שהגרי"ז ז"ל היה תמה איך פלפל בשעה שהגמ' דריש ל"י באופן אחר, עד שמצא ירושלמי תענית (פ"ב ה"א) תני חוקי רמז כל מקום שיש משיח יש ארון וכל מקום שאין משיח אין ארון ואתיא כמר שמואל ה' דברים היה במקדש האחרון חסר ארון ושמן המשחה וכו' ע"ש, וקאי אהני קראי דפרוכת ופרוכת הקודש, והוא להדיא כו' זלמן ז"ל. וצע"ק דעצם קרבן משיח שייך אף כששוב לא שייך הוייה בפרוכת הקודש, והיינו כשנמשח בזמן שהיה ארון ושמן המשחה, ושגג אחר שנגזו. וי"ל דידוע העתידות ידע שלא ישאר כהן משוח מבית ראשון לבית שני.

18. דף על הדף מסכת זבחים דף מא עמוד ב

בגמ': ותנא דברי רבי ישמעאל, מפני מה נאמרה פרוכת הקודש בפר כהן משיח ולא נאמר בפר העלם דבר של ציבור, משל למלך ב"ו וכו'.

וברש"י: ה"נ, כיון דרוב ציבור סרחה, כביכול אין כאן קדושה עכ"ל.

ובספר אמרי רש"ד (פר' תרומה) כתב לבאר לפי"ז מש"כ (שמות כה, ח): ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם, ולכאורה קשה הא דפתח במקדש, וסיים במשכן, דכתיב (פסוק ט') ככל אשר אני מראה אותך את תבנית המשכן וגו'. הנה חז"ל בשבועות (ט"ז ב) אמרו, מקדש אקרי משכן, ומשכן אקרי מקדש. אלא דיש לעיין, למה באמת, פעם נכתב מקדש, ופעם נכתב משכן.

וכתב שם לבאר עפ"י דברי הגמ' רש"י הנ"ל כאן, והנה רש"י בפר' פקודי (ל"ח כ"א) פירש דלכך נקרא משכן שנתמשכן בשביל עוונותיהם של ישראל. והנה כשישראל עושין רצונו של מקום, ואז איכא קדושה, לכן נקרא מקדש. משא"כ כשרובן חטאו, וכביכול אין כאן קדושה, ולא שייך לקרותו מקדש, אלא משכן, שנתמשכן. וממה שמביא בשבועות ראייה דמקדש אקרי משכן, מדכתיב (ויקרא כ"ו י"א) ונתתי משכני בתוכם. ה"נ במ"ר משפטים (ל"א י') דרשו, משכני למשכן בשביל עוונותיהן של ישראל. משא"כ מקדש, כשאין צריכין למשכן. ואז איכא קדושה, ושפיר אקרי מקדש, והוא כדרשת חז"ל וא"ש.